

"השכל הישר הוא הגרוע בשדים"

במהדורה החדשה לסיפורי 'השטן בגוריי' מאת יצחק בשביס זינגר, עולה כי לטעמו העולם הוא הפקר והשטן שולט בכל

השטן בגוריי (מהדורה מחודשת, מעודכנת ומלאה) // יצחק בשביס זינגר מיידיש: בלהה רובינשטיין כרמל 358 עמ'

בשבים זינגר הוא סופר גדול וברזומנית סופר שצריך לקרוא אותו מתוך תודעת ריחוק מוסרי. זאת משום שבעומקו הוא ניהיליסט. ניהיליזם היא עמדה עמוקה, אך כפי שלימדונו כמה סופרים-מורים (בהם: ד"ר סטויבסקי, קאמי וברנר), עמדה שיש להיאבק עימה.

הקובץ הזה מכיל נובלה מפורסמת של בשביס הצעיר, 'השטן בגוריי', שפורסמה בשנות ה-30 בפולין. הוא מכיל עוד כמה סיפורים קצרים מבריקים ברובם, שתאריכי פרסומם לא ניתנים כאן, וחבל מאוד. קונט קסט היסטורי הוא מושכל בסיסי בהבנת יצירות ספרות. מתוך תוכנו של אחד מהם ברור שהוא נכתב אחרי השואה.

'השטן בגוריי' הוא נובלה היסטורית חזקה על רקע פרעות ת"ח ות"ט (1648-1649), כלומר הפרעות שפרעו המורדים האוקראינים בראשות המלניצקי ביהודי אוקראינה, ועל הנהייה המשיחית אחר שבתאי צבי, כעשור ומחצה לאחריו, תוצאת הייאוש מהפרעות הללו. גיבוריו הראשיים של הסיפור המסופר בגוף שלישי הם רב שמתנגד לשבתאות (הרמות החיובית ביותר כאן) ושבתאי רמוני בשם ר' גדליה שנואף עם אשת איש בשם רחלה ומשכנע שהיא נביאה שמתנבאת על הגאולה הקרבה. ר' גדליה ממיט אסון על תומכיו בגוריי (שכנראה מייצגת עיר ממשית בשם בילגוריי בדרום מזרח פולין). האסון הנורא של המלניצקי ואז התקווה הפראית המסוכנת שעורר שבתאי צבי מתוארים כאן יפה, אך יש לשים לב שהם מתאימים לטמפרמנט הקיצוני, למתח הגבוה הפנימי, של הסופר עצמו. אגב, חלק מהזהירות של ראשוני הציונות, למשל של אחד העם, מעירור תקוות שווא בגין מפעלי הציונות הראשוניים, נעוץ, כמדומני, בחשש מהתסריט השבתאי.

כדי להבין את בשביס יש להזדקק לשני מונחים: "נטורליזם" (כלומר מבט ריאליסטי שממוקד בנמוך ובצורם) ו"גרוטסקה" (חיבה למעמדים מפלצתיים-מגוחכים על גבול הדמיוני). הנטורליזם נוכח, למשל, בתיאור רחלה שגדלה בבית דודה וקרובת משפחה זקנה: "גדף ממנה [מהזקנה] ריח של נוצות חרוכות ועכברים. לפעמים הייתה מפשילה את כותונת הנערה, ממששת את בשרה הקרדח בידיים מתות ומתנשפת באיזו מין חרויה טמאה: 'אש! אש!...' היא לוחטת, הבתולה!...' בחשכה, מתחת לשמיכה, היא סיפרה לילדה מעשיות על חיות רעות ודרקונים". שימו לב בדוגמה זו כיצד הפנטזיה הגרוטסקית (דרקונים) צומחת מתוך מציאות נטורליסטית. התיאור של ר' גדליה השוחט והמנהיג השבתאי גם הוא נטורליסטי: "החך לף הארוך שלו לא הפסיק לחתוך צווארים חמים ולחים", נאמר בסימוך לתיאור תאוות בשרים אחרת שהוא מטיף לה, כמו יעקב פרנק מאה שנים לאחר מכן: "עריות יהיו

בהיתר וכך גם בעילת נשים זרות". המספר עצמו, בתשומת ליבו לפרטים מסוימים, שותף להלך הרוח המתירני והלהוט של הרימויות: "האיכרות, שבאו מן הכפרים למכור ביצים וחזרת, הפשילו את שמלותיהן ורגליהן החשופות שכשכו בשלוליות". ושימו לב כיצד החיבה לגרוטסקה ולנטורליזם מתבטאים גם בפירוט המתענג (וגם המענג בדרכו את קוראיו) של המספר בדבר אלה הבאים לרוחלה "הנביאה": "נשים שסובלות משיהוקים שנשמעים כנביחת כלב [...]. מפלצות שגופן מכוסה צורות של שרצים; משותקים ומוכיי-שחין".

הסיפורים הקצרים מפי יצר הרע והשטן – שישה יש כאן! – הם מפתח להבנת בשביס. כיצד יש להבין את הבחירה הזו של בשביס? כתחבולה ספרותית? כהמצאה מרעננת מבריקה ותו לא? כניסיון להציג מבפנים את הרוע העולמי-ראשית, יש לשים לב שהשטן של בשביס, כמו בוראו, גם הוא אוהב גרוטסקה: "אני אוהב לזווג זיווגים עקומים. אני

אריק גלסנר

כפי שאומר אחד הגיבורים החוטאים כאן. 'גימפל תם', שמתורגם כאן היטב כמו כל הקובץ, הסיפור שסול בלו תירגם לאנגלית ב-1953 ותרם רבות למוניטין של בשביס, הוא סיפור חזק מאוד עם אלמנט פורנוגראפי (הגבר שמגדל ילדים שאינם מזרעו). נרמה לי שהוא קשור לסיפור "בונצי שתוק" של י"ל פרץ. בכל מקרה, הוא גם מעט קייטשי, כי גם הניהיליזם של

בשביס מעט קיטשי. את גימפל משדל יצר הרע לנקום. "ומה עם העולם הבא?" שואל גימפל. "אין עולם הבא". "נו, ואלוהים יש?" "אין בכלל אלוהים". "אז מה יש?" "בוץ טור בעני". כאן היצר הרע, שעוזר באורה לא אופייני לחלש (ולא כבשאר הסיפורים

השטנים המספרים מייצגים את העמדה של בשביס עצמו. השטן מבטא את הניהיליזם של הסופר. כמובן, ניהיליזם שכנראה נבע מייאוש, לא מסדיים

איור עטיפת הספר 'השטן בגוריי'

עושה עוולות), חושף שהרמות הזו בשלל מלבושיה קרובה לעמדת המספר והסופר. בסיפור אחר המסופר על ידי "יצר הרע" (גימפל תם מסופר בגוף ראשון של הגיבור) בשביס ניצב על גבול חשיפת הסוד של מהות האמצעי האמנותי המבריק שלו. השד עצמו מסביר: ש"אין בכלל שדים... אני הוא השכל הישר, ההיגיון הקר". ובהמשך אומר שוב: "רע לך, שהשכל הישר הוא הגרוע בשדים".

הדמויות השטניות ה"פנטסטיות" של בשביס מייצגות את תפיסת העולם הקרדח וה"ריאליסטית" שלו עצמו: העולם הפקר. *

נהנה לשרד זקן עם בתולה צעירה; אלמנה קטלנית עם בחור צעיר, שעדיין לא הצמיח זקן". בסיפור אחר המסופר מפי שד שנוצר מבחור ישיבה שאונן, מתאר השד את עצמו כגרוטסקה: "אני חצי-שד, חצי-רוח, חצי-אוויר, חצי-צל. יש לי קרניים של שור, כנפיים של עטלף".

ואכן אני סבור שהשטנים-המספרים מייצגים את העמדה של בשביס עצמו: השטן מבטא את הניהיליזם של הסופר! כמובן, ניהיליזם שכ"נראה נבע מייאוש, לא מסדיים. העולם הפקר ו"אחרי המוות אין הבדל בין אדם לסוס שהתפגר",

